

Eskilstuna museers samtidsundersökningar 1987–2000

Carin Andersson
Eskilstuna museer

samdok

NORDISKA MUSEET

Delrapport
SAMTIDEN SOM KULTURARV
Stockholm
2001

SAMTIDEN SOM KULTURARV

De svenska museernas roll i konstruktionen av det industriella samhällets kulturarv 1975–2000

Vilken kunskap har museisektorns professionella skapat om det sena 1900-talets industrisamhälle? Vilka grupper, verksamheter och fenomen i samhället har de intresserat sig för? Vad har inneslutits eller marginaliserats? Vad ger en analys utifrån perspektiv som genus, etnisk tillhörighet, geografisk och nationell bakgrund, generation, klass, religion? Vad har valet av metod betytt för urval och resultat? Vilka har museerna samverkat med eller avgränsat sig mot – andra kulturarvsinstitutioner, organisationer, amatörer, forskare? Hur har museerna förhållit sig till det större intresset för kulturarvsfrågor under 1990-talet? Vad har samtidsundersökningarna betytt för museernas plats i samhället – i skapandet av kulturella självbilder och i de demokratiska processerna?

Syfte

Projektet *Samtiden som kulturarv (SKARV)* drivs av Samdok med finansiering från Delegationen för industrisamhällets kulturarv och pågår från mars 2001–mars 2002. Målet är att åstadkomma en analys av de svenska museernas samtidsdokumentation under perioden 1975–2000, med avseende på ämnesval, frågeställningar, metoder, verksamhetsformer och resultat. Syftet med projektet är att synliggöra museernas och deras tjänstemäns betydelse för konstruktionen av kulturarv och att återföra dessa kunskaper till de berörda, för att därmed öka den yrkesmässiga självinsikten, förbättra arbetsmetoderna och bredda museernas tolkning av sitt samhällsuppdrag.

Perioden 1975–2000 representerar det moderna Sveriges höjdpunkt och omstrukturering. Hur har museerna uppmärksammat den ideologiska, politiska, ekonomiska och tekniska omvandlingen, arbets- och yrkeslivets förändringar, de nya livsstilarna och levnadsmönstren? Perioden representerar också det högmoderna Sveriges kulturpolitik, med aktiva offentliga insatser på olika samhällsnivåer, uppbygget av specialiserade kulturarvsinstitutioner, flera vågor av folkligt engagemang (på 1970-talet ”Gräv där du står”-rörelsen, på 1990-talet arbetslivsmuseerna) och den idag allstädes närvarande ”musealiseringen”. Under samma period har Samdok spelat en viktig roll för museernas undersökningsverksamhet. Hur har Samdoks organisation och riktlinjer påverkat urval och metoder?

Projektledning och genomförande

Projektet kommer att realiseras genom ett antal delstudier, seminarier och en sammanfattande publikation. Projektledningen utgörs av Eva Silvé, *projektansvarig*, och Magnus Gudmundsson, *projektsamordnare*, vid Samdoksekretariatet samt en *styrgrupp*, bestående av representanter för Delegationen för industrisamhällets kulturarv och Samdok (sekretariatet, Samdokrådet och forskningsrådet). Projektledningen ska driva och samordna projektet, handleda utvärderarna, organisera seminarier och arbetsmöten, låta utföra vissa övergripande analyser samt ansvara för projektets slutrapportering.

Huvuddelen av arbetet kommer att utgöras av sex delstudier som genomförs av *interna utvärderare*, museiintendenter som är aktiva inom Samdok. De representerar olika slags museer över hela landet men också Samdoks pooler/arbetsgrupper, vilket gör att arbetet kan diskuteras vid dessas sammankomster. De interna utvärderarna kommer att genomföra sina studier i samarbete med *externa forskare* från universitet/högskolor, vilka kommer att engageras för seminarier och möten, bearbetning av undersökningsresultat och manuskript.

Återföring

Genomförande och resultat kommer fortlöpande att redovisas i *Samtid & museer* samt via Samdoks poolmöten. Projektet kommer att avslutas med ett större seminarium där de erfarenheter som gjorts kan spridas till alla samdokmuseer. En avslutande publikation kommer att fungera som en sammanfattning av uppnådda resultat och analyser, men också som ett verktyg för metodutveckling inför museernas kommande samtidsundersökningar.

Sammanfattning

Rapporten från Eskilstuna museer börjar med att berätta om dokumentationsverksamheten vid Eskilstuna museer i allmänhet. Här beskrivs hur verksamheten har styrts, både av ett kommunalt museums begränsade resurser, men också av stadens stolta industrihistoria.

I nästa del presenteras de fyra samtida undersökningar som vi valt att fördjupa oss lite mer i. De fyra undersökningarna har Eskilstunas industri som gemensamt tema men skiljer sig åt genom olika metoder och frågeställningar.

Rapporten avslutas med reflektioner utifrån hela materialet. Medan industrierna varit i fokus under hela perioden så har perspektiv och frågeställningar ändrats flera gånger och av flera orsaker. Jag har också försökt se vilken betydelse den aktuella samhällsdebatten och den enskilda tjänstemannen har haft för undersökningarnas inriktning och innehåll.

Innehållsförteckning

Förord.....	5
Eskilstuna museer	6
Inget fastställt program för undersökningar	6
Eskilstuna museer och Samdok	7
Poolen för Tillverkning.....	7
Synen på samtid och samtidsundersökningar	7
Samdoks betydelse.....	9
Dokumentationsverksamheten.....	9
Samdokundersökningar och andra undersökningar.....	10
Samarbetspartners.....	10
Föremålsinsamling och fotografering.....	11
Samtidsundersökningarna.....	12
Undersökningar, dokumentationer och inventeringar.....	12
Smides- och gjuteridokumentationen 1995–97.....	13
Lundhs metallfabrik / Eklöfs metalltryckeri 1999.....	13
Bok-Öbergs 1999.....	14
Reflektioner kring undersökningarna	14
Industrier i fokus.....	14
Representativitet.....	15
Från klass till genus.....	16
Samtidsdebattens betydelse.....	17
Den enskilde museitjänstemannens roll.....	18
Källor.....	21
Sammanställning av samtidsinriktade dokumentationer utförda vid Eskilstuna museer	
1987–2000.....	22
GAB-GENSE 1987–88	22
Tunafors fabriker 1993–95.....	22
Smides och gjuteridokumentationen 1995–97	23
Skogstorps kraftstation 1998	25
Lundhs metallfabrik/Conny Larsson, Eklöfs metalltryckeri 1999.....	25
Bok-Öbergs i Eskilstuna 1999.....	26
Mode Elsie 1998.....	26
Fristående små företagsdokumentationer.....	26

Förord

Carin Andersson och Johan Samuelsson har inom projektet Skarv fått i uppdrag att göra en utvärdering av de samtidsundersökningar som genomförts vid Eskilstuna museer under perioden 1975-2000. Eftersom den första samtidsundersökningen vid Eskilstuna museer gjordes först 1987 har den period vi kunnat undersöka i Eskilstuna blivit kortare än vad som var tänkt, alltså från 1987 till år 2000. Carin Andersson är huvudansvarig för arbetet denna rapport, men den har sammanställts under handledning och diskussion med Johan Samuelsson. ”Jag” i rapporten är alltså synonymt med Carin Andersson.

Rapporten har disponerats så att i kapitel 1–3 behandlar dokumentationsverksamheten vid Eskilstuna museer i allmänhet. Efter det presenteras de fyra samtidsundersökningar som vi valt att fördjupa oss i lite mer i kapitel 4. Rapporten avslutas med reflektioner utifrån hela materialet i kapitel 5.

Sammanställningen av samtliga samtida undersökningar som genomförts vid Eskilstuna museer ligger som en bilaga till rapporten.

Eskilstuna museer

Eskilstuna museer är ett kommunalt museum som ytterst styrs politiskt, av kultur- och fritidsnämnden i Eskilstuna. Eskilstuna museer består av fem olika museer. Tre av dem; Faktorimuseet, Rademachersmedjorna och Vapentekniska museet, har en industrihistorisk inriktning, och dessutom innefattar Faktorimuseet också en allmänt lokalhistorisk avdelning. Det fjärde museet är ett friluftsmuseum kallat Sörmlandsgården och det femte och sista är Eskilstuna konstmuseum.

Man har i flera övergripande måldokument för Eskilstuna museer slagit fast att verksamheten ska vara profilerad mot industrihistoria och konst med utgångspunkt från den lokala historien.¹ Inriktningen mot konst berör enbart Konstmuseet, och inte den övriga verksamheten. Konstmuseet har lite av en särställning inom museiorganisationen och drivs mycket självständigt. För den övriga verksamheten vid museerna gäller alltså den övergripande inriktningen mot industrihistoria och lokalhistoria.

Inget fastställt program för undersökningar

Dokumentationsverksamheten vid museerna ligger organisatoriskt under museernas avdelning för samlingar, arkiv och bibliotek. Det har aldrig funnits något fastställt dokumentationsprogram vid Eskilstuna museer utan de övergripande målen för museerna har också fått styra inriktningen på de dokumentationer och samtida undersökningar som gjorts vid museerna under åren 1975–2000.

Förväntningar från utomstående

Politikernas intresse för att lyfta fram Eskilstunas industrihistoria i museernas verksamhet har säkert påverkat innehållet och inriktningen i de undersökningar som genomförts vid Eskilstuna museer. Lena Bergils, som var chef för Eskilstuna museer under fyra och ett halvt år på 1990-talet, påpekar att lokalpolitikerna i Eskilstuna, både under 1980- och 90-talen, var mycket medvetna om industrins betydelse för Eskilstuna. Hon menar att detta medvetande förstärktes i takt med att huvudkontoren och ibland hela industrierna flyttade ut från staden. *”Man var mycket tydlig från politiskt håll - oavsett parti - om att man ville lyfta fram industristaden Eskilstuna och få folk att var stolta över den historien.”*²

Naturligtvis hade museerna en viktig roll att fylla här. Eskilstuna museer huvuduppgift var, och är, enligt många politiker att lyfta fram den stolta industrihistorien.

Från de undersökta företagen finns naturligtvis också ett intresse för vilka resultat som kommit fram under arbetet. I undersökningen av företaget GAB-GENSE från 1987 krävde företaget

¹ Det senaste måldokumentet är skriften ”Visioner och mål för kultur- och fritidsnämnden i Eskilstuna” från 2001.

² E-brev från Lena Bergils (svar på frågor från Carin)

att få se den planerade rapporten innan den publicerades. Dessutom krävde de att grundmaterialet i form av intervjuer och fotografier skulle sekretessbeläggas i femtio år. Anledningen till detta var enligt dåvarande museichefen Eva Alström att företaget dels var rädda om sin image och dels var rädda för att företagshemligheter skulle komma ut.³ Dessa krav medför ju en risk att man kanske undviker att skriva sådant som man misstänker att företaget inte skulle vilja ha publicerat.

Eskilstuna museer och Samdok

Poolen för Tillverkning

Eskilstuna museer tillhör poolen för Tillverkning, tidigare Metallpoolen. Att man valt att delta i just denna pool har varit, och är fortfarande, ett ganska självklart val i en stad som Eskilstuna. Som jag redan nämnt har Eskilstuna museer en särskild inriktning mot industrihistoria vilket beror på att Eskilstuna har sin traditionella identitet som industristad, med särskild betoning på metallindustri.

Synen på samtid och samtidsundersökningar

Vid tiden för den första samtidsundersökningen vid Eskilstuna museer, undersökningen av GAB-GENSE 1987, uppfattade åtminstone museichefen begreppet samtidsdokumentation främst som en detaljerad och objektiv beskrivning av verkligheten ”just nu” vid till exempel en fabrik.⁴ I ett informationsblad till de anställda på GAB-GENSE inför undersökningen beskriver man det så här: *”Dokumentation är en beskrivning av ett fruset ögonblick, sådant arbetet ter sig under hösten 1987.../... Dokumentation är en beskrivning av hur företaget ser ut invändigt och utvändigt, hur tillverkningen går till och vad som förändrats under de senaste åren. Också hur arbetet är organiserat och hur en arbetsdag ser ut beskrivs.”*

Ulrika Hagren som genomförde undersökningen bekräftar denna bild, trots att hon själv hade ambitionen att göra en mer vetenskaplig undersökning. Hon uppfattade det som att man varken gjorde eller efterfrågade problemorienterade eller analytiska undersökningar i mitten av 1980-talet utan att det var deskriptiva undersökningar som gjordes och efterfrågades. Ulrika upplevde att hon inte fick något stöd för sin ambition att göra en problemorienterad undersök-

³ Samtal med Eva Alström

⁴ Samtal med Eva Alström

ning vare sig från museerna, Samdokrådet eller från poolen. Enligt Ulrika ville ingen över huvud taget diskutera vetenskaplighet i undersökningarna vid den här tiden.⁵

Tio år senare, i mitten av 1990-talet, var det Kjell Nordeman som ansvarade för dokumentationsverksamheten vid Eskilstuna museer. Han hade då i princip samma inställning till hur en samtidsundersökning skulle se ut som man haft på museerna tio år tidigare. För honom skulle undersökningen i första hand vara deskriptiv och beskriva verkligheten just som den ser ut idag. Kjell var mycket inriktad mot rent tekniska beskrivningar. Detta bottnade till stor del i Kjells stora intresse för teknik men och i det faktum att Eskilstuna museer faktiskt hade en profilering mot industrihistoria. Däremot tror Kjell att man i allmänhet, inom Samdok och i museivärlden i stort, anser att undersökningarna borde innehålla mer av etnologisk syn på materialet än vad de undersökningar han själv initierat kommit att göra.⁶

I slutet av 1990-talet, när jag själv varit ansvarig för dokumentationsverksamheten vid museerna, har det fortfarande så gott som uteslutande varit industri och produktionsprocess som undersökts. Begreppet samtid har för mig kanske varit lite vidare än vad det varit för mina företrädare. Samtid och samtidsundersökningar har nu utvidgats till att innefatta det man kan kalla nutid, eller kanske det postindustriella samhället. Min ambition har också varit att försöka sätta människan och inte tekniken i fokus. Det beror till stor del på att jag inte är särskilt kunnig i, eller intresserad av, teknikfrågor utan är mer intresserad av människans arbetsvillkor i industrin. Man kan också se en ambition att använda sig av de teoretiska perspektiv och frågeställningar som diskuterats bl a i poolen för Tillverkning under de senaste åren.

Sammanfattningsvis kan man säga att begreppet samtidsundersökning har vidgats under åren och att man numer uppfattar det som att även det historiska perspektivet kan tillåtas i en samtidsundersökning. Man kan generellt se en förändring i synen på samtid från att man vid mitten av 1980-talet tolkat samtid som ”det som sker just nu” till att i slutet av 1990-talet se begreppet samtid mer som ett historiskt skede, som till exempel: ”det nutida samhället”.

Man kan också se att problematiseringen av materialet har varierat under åren. Ulrikas undersökning från 1987 och några av de undersökningar som jag själv genomfört har en uttalad problematisering av ämnet, medan de dokumentationer som genomfördes under Kjell Nordemans tid vid museerna ofta saknar en uttalad problematisering av materialet. Kjells dokumentationer kan snarare liknas vid inventeringar och ambitionen med dem har också varit att ge ett brett men ganska ytligt faktaunderlag.⁷

⁵ Brev från Ulrika Hagren (svar på frågor från Carin)

⁶ Intervju med Kjell Nordeman

⁷ Intervju med Kjell Nordeman

Samdoks betydelse

Samdok har betytt mycket för dokumentationsverksamheten vid Eskilstuna museer. Deltagandet i poolen (först metallpoolen, sedan poolen för tillverkning) har inneburit att man faktiskt över huvud taget genomför och har genomfört samtida undersökningar. Man har genom åren trots allt känt en press, som ofta varit positiv, på att man måste göra någonting i dokumentationsväg. Den som arbetar med undersökningarna har också kunnat använda Samdok som ett argument för att få sätta igång med nya undersökningar.

Dessutom har Samdok åtminstone under de år som jag varit museernas representant, varit ett andningshål där man kan diskutera problem och få idéer inför pågående och planerade undersökningar. De frågor och perspektiv som diskuterats inom Samdok har senare ofta återspeglats i frågeställningar och perspektiv i Eskilstuna museers undersökningar.⁸

Dokumentationsverksamheten

Etnologiska undersökningar, eller dokumentationsverksamheten i stort, har aldrig haft en egen budget eller avdelning på museerna. Endast en gång under perioden 1975–2000 har extra medel tillskjutits för att genomföra en samtidsundersökning. Det var 1987–88 då Ulrika Hagren projektanställdes i 4 månader för att genomföra samtidsdokumentationen av GAB-GENSE.

Verksamheten har hela tiden legat under avdelningen för samlingar, arkiv och bibliotek, utom en kort period 1999 då verksamheten låg under avdelningen för kulturmiljövård. Fram till 1998 var det intendenten för avdelningen som både ansvarade för dokumentationsverksamheten och var den som skulle genomföra eventuella dokumentationer. Men sedan 1998 har själva arbetet med samtidsundersökningar liksom övrig dokumentation legat på en projektjänst som är finansierad av Lagersbergsstiftelsen. Projekttiden löper från år till år och sedan 1998 har det varit jag, Carin Andersson, som arbetat på denna tjänst.

Under de sista åren har projektjätten dock kommit att utnyttjas framför allt för research inför utställningar, vilket gjort att dokumentationsverksamheten ändå inte fått det uppsving man från början hoppats på. Problemet är i Eskilstuna, liksom på många andra museer, att ledningen för museerna av olika skäl känner sig tvingad att prioritera den utåtriktade, mer synliga verksamheten. Eftersom Eskilstuna museer är ett litet museum, med för liten personalstyrka i förhållande till den ambitionsnivån man har, så måste ofta den personal som skulle kunna arbeta med undersökningar istället arbeta med utställningar. I Eskilstuna har man bland annat satsat på stora basut-

⁸ Detta gäller särskilt Bok-Öbergs men också till viss del GAB-GENSE.

ställningar under de senaste åren, samtidigt som den tillfälliga utställningsverksamheten också lidit av alltför små personalresurser. Det har gjort att dokumentationsverksamheten, som är en mer dold verksamhet, har fått stå tillbaka till förmån för den mer synliga och utåtriktade utställningsverksamheten. Motiveringen har ofta varit att man alltid kan göra dokumentationerna vid ett senare tillfälle.

En annan orsak till att projektjänsten kanske inte utnyttjats på allra bästa sätt är att man inte haft något fastställt program eller plan för undersökningarna. Man har inte planerat vad som ska dokumenteras och på vilket sätt det ska göras, utan man har på ett oplanerat och ostrukturerat sätt genomfört ett antal mindre dokumentationer och kortare insamlingsuppdrag utan grundläggande målsättning för arbetet.

Samdokundersökningar och andra undersökningar

Samdokverksamheten har inte varit integrerad i den övriga verksamheten vid museerna utan lever ofta lite av sitt eget liv vid sidan om övrig verksamhet. Man har diskuterat möjligheten att samarbeta med kulturmiljövårdsavdelningen eftersom de också arbetar med undersökningar, främst då av byggnader och kulturmiljöer. Men de är hårt styrda av sin uppdragsfinansiering och har svårt att gå in i projekt utöver dessa uppdrag. Däremot finns ett väl fungerande samarbete mellan föremålsinsamlingen och dokumentationsverksamheten på museerna. Flera mindre undersökningar har genomförts i samband med införlivandet av nya föremål till museernas samlingar.⁹ Detta samarbete har fördjupats under de senaste åren.

Samarbetspartners

Eskilstuna museer hade från av 1990-talets början ett omfattande samarbete med kommunens arbetsmarknadsavdelning. De statliga försöken att bekämpa den arbetslöshet som drabbat Sverige i lågkonjunktens kölvatten gjorde det möjligt att starta projekt med gratis arbetskraft. Hos arbetsförmedlingen var olika former av kulturella projekt särskilt populära eftersom de inte konkurrerade ut ordinarie arbeten på arbetsmarknaden. Detta gjorde att man från Eskilstuna museer passade på och drog igång två stora dokumentationsprojekt med arbetslösa som arbetskraft.¹⁰

Som jag tidigare nämnt finansierar Lagersbergstiftelsen sedan 1998 en projektanställd antikvarie vars uppgift är att arbeta med etnologiska undersökningar med inriktning mot industrihistoria vid Eskilstuna museer.

⁹ Se Dokumentation av Skogstorps kraftstation.

¹⁰ Smides- och gjuteridokumentationen och dokumentationen av Tunafors industrier

Föremålsinsamling och fotografering

I GAB-GENSE undersökningen som är den största undersökning museerna hittills gjort samlades det in 175 föremål till samlingarna. Även om man sätter det i relation till materialets omfattning i övrigt så är det långt mer än vad som någonsin samlats in vid de senare dokumentationerna.

Även när det gäller fotografering så ligger GAB-GENSE undersökningen i topp, åtminstone vad gäller materialets omfattning. Ulrika Hagren som genomförde undersökningen uppger att det finns ca 900 negativ från arbetsplatsen. Fotograf var Stellan Wiberg. Enligt Stellan hade han och Ulrika mycket litet kontakt med varandra. Stellan fick bara i uppdrag att fotografera arbetsplatsen och enligt honom förde man inte någon djupare diskussion om vad som skulle fotograferas eller vilken inriktning bilderna skulle ha förutom att varje anställd på verkstadsgolvet skulle fotograferas i arbete.¹¹ Kanske skulle man ha vunnit mycket på att ha fotografen med i hela processen så att både fotograf och etnolog arbetat mot samma mål.

Vid de två större dokumentationerna / inventeringarna som genomfördes i mitten av 1990-talet samlades nästan inga föremål alls in och fotograferingen sköttes av dem som genomförde dokumentationen. Vid de senaste årens undersökningar har museifotografen i varierande grad varit delaktig i arbetet, men det är ändå långt kvar innan man kan säga att fotografen är med och gör undersökningen tillsammans med den som gör intervjuer och/eller annat fältarbete.

Research

På senare tid har man vid flera tillfällen genomfört ett slags samtida dokumentationer i samband med utställningsarbete. Dessa dokumentationer består av intervjuer och insamling av foton och annat material som ingår i research inför en utställning. Som exempel på det kan nämnas de tolv intervjuer som gjordes med olika eskilstunabor till den stadshistoriska utställningen ”mellan sjöarna” som invigdes sommaren 2001. Temat för intervjuerna var eskilstunabornas liv i Eskilstuna idag, även om några av dem också handlar om igår. Dessa personer fotograferades också av en porträttfotograf i Eskilstuna. Över huvud taget kan man säga att Eskilstuna museer de senaste åren ofta gjort intervjuer och fotograferingar i samband med utställningsarbete, och att mycket av detta intervjuarbete samt visst annat researcharbete ligger på just den tjänst som också ska genomföra samtidsundersökningar.

Tillgänglighet

De undersökningar som genomförts innan 1998 är inte tillgängliga i form av offentliga rapporter även om man haft ambitionen att göra rapporter i samtliga fall. Efter 1998 finns korta rapporter

¹¹ Samtal med Stellan Wiberg

från de undersökningar som genomförts. Målgruppen för dessa rapporterna har varit den ”vanlige eskilstunabon.” Däremot har inte allt från de senaste årens undersökningar kommit in i arkivet ännu. Det beror dels på att man inte kommit fram till hur materialet ska vara sökbart i arkivet och dels på att materialet inte alltid är färdigbearbetat. Jag har planerat att upprätta ett eget register med möjlighet att söka på flera sökord än t ex företagets namn, men detta har ännu inte hunnits med. Därför ligger materialet kvar i mitt rum.

När det gäller GAB-GENSE undersökningen så finns ju rapporten till Samdok i arkivet men den planerade publika rapporten blev aldrig klar. Undersökningen av GAB-GENSE är det enda undersökningsmaterial som använts till en utställning. Utställningen hette ”Bestick” och visades på Faktorimuseet sommaren 1988.

Tanken är också att alla undersökningsrapporter och delar av undersökningsmaterialet ska finnas tillgängligt i det faktarum som planeras att byggas i anslutning till Faktorimuseet inom några år.

Samtidsundersökningarna

Undersökningar, dokumentationer och inventeringar

Eskilstuna museer har under tiden 1975–2000 genomfört 13 dokumentationer av mycket olika slag. En av dem, den första från 1987, är en riktig traditionell samtidsundersökning medan några andra mer kan liknas vid översiktliga inventeringar och ytterligare andra är en blandning av historiska och samtida undersökningar. Av dessa tretton undersökningar är fem inrapporterade till Samdokregistret.

En del av vårt uppdrag inom Skarvprojektet gick ut på att välja ut ett antal undersökningar och studera dem lite djupare. Vi valde då ut fyra undersökningar som vi tyckte verkade särskilt intressanta ur olika aspekter. Vi försökte välja ut undersökningar som varierade över tid, och i form och innehåll så mycket som möjligt. Här nedan presenteras kortfattat de fyra undersökningarna som vi valde ut.

GAB-GENSE 1987–88

Samtidsundersökningen av företaget GAB-GENSE genomfördes från november 1987 till mars 1988 av Eskilstuna museer. Den var självskriven som en av de undersökningar vi ville titta närmare på. Det beror till viss del på att den var äldst i sammanhanget men det tyngsta argumentet var att det är den enda renodlade samtidsundersökning som genomförts vid Eskilstuna museer hit-

tills. Det är också den enda gång under tiden 1975–2000 någon har projektanställts enbart i syfte att genomföra en samtidsundersökning vid Eskilstuna museer.

Företaget GAB-GENSE tillverkar främst bordsbestick och är ett av Eskilstunas största och mest anrika företag. Dokumentationen är utförd av etnologen Ulrika Hagren med hjälp av fotografen Stellan Wiberg, Eskilstuna museer. Tyngdpunkten i det insamlade materialet ligger på fältarbete, intervjuer med fabriksarbetare och fotografier från arbetsplatsen. Arbetet resulterade i en rapport till Samdokregistret och en utställning sommaren 1988.

Smides- och gjuteridokumentationen 1995–97

Den andra undersökningen vi valde ut var Smides- och gjuteridokumentationen från 1995–97. Vi tyckte att den var intressant framför allt för att man här valt att låta arbetslösa utföra själva dokumentationsarbetet inom ett arbetsmarknadsprojekt. Dessutom var dokumentationen mycket mer tekniskt och företagsekonomiskt inriktad än de undersökningar som både tidigare och senare genomförts av etnologer vid museerna.

Ambitionen med den här dokumentationen var att samtliga smides- och gjuteriföretag som var verksamma i Eskilstuna året 1995 skulle dokumenteras. Sammanlagt besöktes och snabbdokumenterades, eller kanske snarare inventerades, 29 företag under åren 1995–97. Undersökningen var den första etappen i en planerad, men senare ej genomförd, länstäckande dokumentation av smides- och gjuterinäringen i Sörmland. Arbetet genomfördes i form av ett ALU-projekt för arbetslösa i Eskilstuna. Projektledare var Kjell Nordeman, arkeolog och ansvarig för föremålsavdelningen vid Eskilstuna museer.

Dokumentationen bygger i första hand på intervjuer med företagets ägare samt insamlat faktamaterial såsom broschyrer och företagshistorik. Företagen fotograferades dessutom i liten skala. Arbetet resulterade i ett antal pärmar med sammanställt material som idag finns tillgängligt i museernas arkiv.

Lundhs metallfabrik / Eklöfs metalltryckeri 1999

Lundhs metallfabrik AB och Conny Larsson, Eklöfs metalltryckeri Eftr. dokumenterades våren 1999 av Eskilstuna museer. Undersökningen valdes ut främst på grund av att man använt sig av ett annat media än tidigare, nämligen filmning, som komplement till intervjuer, insamling och fotografering. Andra intressanta faktorer är att det är en utpräglat samtida undersökning och att den är mycket inriktad på produktionsprocessen.

Lundhs metallfabrik är ett litet företag i metallbranschen med ett tiotal anställda som tillverkar kastruller och kaffepannor. Halsarna på Lundhs kaffepannor trycksvarvas av Conny Larsson på ett mer hantverksmässigt sätt i hans lokaler i museiområdet Rademachersmedjorna i Eskilstuna.

Undersökningen består av främst av intervjuer, nya och insamlade äldre fotografier och ca två timmars digital film. Etnologen Carin Andersson genomförde undersökningen och bildläraren Mats Andersson filmade. Den redigerade filmen blev klar år 2000 och är ca 15 minuter lång och visas i en stadshistorisk utställning på Faktorimuseet i Eskilstuna.

Bok-Öbergs 1999

Denna undersökning påbörjades också våren 1999 och slutfördes i augusti samma år. Anledningen till att vi ville titta närmare på den var att man här har försökt analysera materialet ur ett uttalat genusperspektiv. Även det faktum att det var en ”brandkårsutryckning” tyckte vi kunde vara en intressant infallsvinkel.

Bok-Öbergs är det lokala namnet på det som fanns kvar av det stora Eskilstunaföretaget J O Öberg & Son som sedan lång tid tillbaka ingått i ESSELTE-koncernen. Större delen av den tillverkning som fanns kvar i Eskilstuna våren 1999 var egentligen utlagt på ett nytt bolag som hette Graphium och som tillverkade värdepapper. Däremot låg spelkortstillverkningen kvar inom ESSELTE. Anledningen till undersökningen var att företaget skulle läggas ned och man ville från museernas sida rädda det som räddas kunde.

Undersökningen består främst av intervjuer, ett stort antal insamlade äldre fotografier och ett mindre antal nya samt föremål. Faktainsamling från stadsarkivet och företagsarkivet i Eskilstuna har varit viktigt för den historiska delen av den rapport som blev resultatet av arbetet. Etnologen Carin Andersson och historikern Mats Andersson genomförde undersökningen.

Reflektioner kring undersökningarna

Industrier i fokus

Under hela perioden från 1987 till 1998 är det uteslutande industrier eller hantverkare inom metallindustrin av olika slag som undersökts i de samtida undersökningarna. Men 1998 påbörjades en dokumentation som på några sätt som avviker från tidigare undersökningar vid museerna. I dokumentationen av Mode Elsie, berättar jag om en modist som var verksam i Eskilstuna från 1933–91. Jag försöker beskriva hennes yrkesliv och villkor som hantverkare, egen företagare och butiksägare i Eskilstuna. Motiveringen till den här dokumentation är dels det lokalhistoriska intresset, men dels också museernas inriktning mot industri- och teknikhistoria. Jag har försökt tänja på teknikbegreppet och vill framhålla en typiskt kvinnligt hantverk som ett komplement till den traditionellt ”manliga” metallindustrin. Det kändes också viktigt att för en gång skull få un-

dersöka en kvinnlig företagare eftersom museerna minst sagt har en överrepresentation av fakta kring manliga företagare och hantverkare från staden.

Jag tycker mig kunna se en förändring över tiden när det gäller vilka slags industrier som har undersökts. I Samdokrapporten från undersökningen av GAB-GENSE 1987 skriver Ulrika att företaget valdes ut eftersom det uppfyllde ett antal fastställda kriterier. Dessa kriterier grundades, enligt dåvarande museichefen Eva Alström, på diskussioner som då fördes inom Samdok.¹² Ett av urvalskriterierna var, enligt rapporten, att fabriken skulle ha en lång eskilstunaindustri. Man ville att företaget skulle vara en representant för staden, en ”typisk eskilstunaindustri.”

Ett annat krav som ställdes var att fabriken skulle ha ett minimum av anställda, minst 50 personer. Förklaringen till det var att man ville spegla den mångfald och specialisering som finns på större företag. Specialisering var något som man såg som typisk för 1980-talets industri. Ett tredje kriterium var att företaget skulle gå med vinst. Bakgrunden till det var att man ville undvika krisdokumentationer (brandkårsutryckningar.) Det var nämligen något som man diskuterade mycket inom Samdok enligt Eva Alström. Man ville komma ifrån alla dessa oplanerade brandkårsutryckningar till nedläggningshotade företag, och ett sätt var alltså att välja ett företag som gick med vinst.

Efter undersökningen av GAB-GENSE 1987 har inte dessa kriterier använts vid urvalet av vad som ska undersökas. Tvärtom har de två av de stora dokumentationerna i mitten av 1990-talet istället varit inriktade mot små och ofta ganska okända företag. Däremot har intresset för den traditionella eskilstunatillverkningen med tyngdpunkt på gjuteri och smide hållit i sig. Även i de senare årens undersökningar har man försökt att dokumentera den ”typiska eskilstunaindustrin” med undersökningar av bland annat Bok-Öbergs och Lundhs Metallfabrik. Man kan alltså konstatera att inriktningen mot industri och speciellt då den industri som representerar bilden av Eskilstunaindustrin har varit viktig vid urvalet av undersökningsobjekt under hela tiden 1987–2000.

Representativitet

Just det representativa poängteras ofta i samband med Eskilstuna museers dokumentationer. Det som skulle undersökas var först och främst en industri eftersom det var typiskt för Eskilstuna, och det skulle helst vara metallindustri, eftersom det var typiskt för eskilstunaindustrin.

Men representativiteten gäller också vilka människor man valt att skildra i undersökningarna. Man kan se en strävan efter att berätta om den vanliga människan, den vanliga arbetaren. Kanske är det ett arv efter Samdoks tidiga tankar om att samla in det vanligaste, det mest typiska för dagens samhälle. I undersökningarna möter vi mest svenska män (och ibland kvinnor) i medelå-

¹² Samtal med Eva Alström

dern. De är varken för rika eller för fattiga, för framgångsrika eller för misslyckade. Målet verkar vara att beskriva en typisk svensk arbetare. Problematiseringar kring t ex invandrare och arbets- handikappade saknas i hög grad liksom beskrivningar av tjänstemännens och kontorspersonalens arbete och arbetsförhållanden.

Men det finns undantag bland undersökningarna. I dokumentationen av Skogstorps kraft- station visar det sig att just yrket som maskinist i kraftstationen är ett arbete som under lång tid innehafts av invandrare. Det gör att den undersökningen till viss del kom att handla om fråge- ställningar kring varför just invandrare i högre grad än svenskarna på Alfa-Laval många gånger faktiskt valde att arbeta med oregelbundna arbetstider, långa jourpass och ibland fysiskt mycket slitsamt arbete.

Kanske bör jag också nämna att man har gjort en dokumentationsliknande research inför en utställning 1993 då kurder och ingermanländare intervjuades av Helena Herlitz för Eskilstuna museer. Dessa intervjuer finns nu i stadsarkivet och är sekretessbelagda.

Från klass till genus

När vi tittat på de undersökningar som gjorts vid Eskilstuna museer kan man ganska tydligt se att vissa perspektiv har varierat och förändrats från den första undersökningen av GAB-GENSE 1987 till 1999 års undersökning av Bok-Öbergs.

I dokumentationen av GAB-GENSE är klassperspektivet viktigt. Undersökningen var tydligt inriktad mot arbetaren på verkstadsgolvet och hans arbetsuppgifter. I de få fall tjänstemännen finns med i beskrivningen så är det snarast för att förklara det sammanhang arbetaren finns i än för att berätta något om tjänstemännens arbete.

Arbetsprocessen för arbetarna och förmännen på verkstadsgolvet beskrivs detaljerat medan tjänstemännens arbetsuppgifter knappt nämns. Arbetets organisation och hierarkierna på verk- stadsgolvet skildras också de detaljerat. Ofta jämförs arbetsförhållanden och arbetsvillkor mellan olika typer av arbetare och mellan förmän och arbetare. I rapporten till Samdokregistret tar Ulrika Hagren särskilt upp arbetarnas möjligheter till egna privata sfärer på arbetsplatsen och deras möj- lighet att själva kunna påverka sin arbetssituation. Ägarstrukturen och övergången från det gamla patriarkala familjeföretaget till den stora koncernen med ägare i Stockholm är också ett centralt tema.

Många av dessa frågor kan spåras till den samtida samhällsdebatten, men framför allt kanske till vid den tiden mycket aktuella forskare inom ämnet etnologi. Ulrika Hagren hade nyligen läst etnologi i Göteborg och uppger i sin rapport att hon använt sig av bland annat Michael Foucaults och Jürgen Habermans teorier i sin undersökning av GAB-GENSE.

I smides- och gjuteridokumentationen från mitten av 1990-talet är perspektivet inte lika ut- talat som i GENSE-undersökningen men tydligt är att här är det ägaren eller den egna företaga-

ren som är i fokus. De frågor som ställs är mer av företagsekonomisk och teknisk karaktär och ofta är det bara ägaren som kan svara på den typen av frågor som ställs.

I slutet av 1990-talet var genusperspektivet det kanske allra mest aktuella perspektivet, både i samhällsdebatten och inom forskarvärlden. Därför är det kanske inte så underligt att det blev ett viktigt syfte med undersökningen av Bok-Öbergs att försöka se på arbetsplatsen ur ett genusperspektiv. Både jag och Mats Andersson, som jag genomförde undersökningen tillsammans med, hade som mål att särskilt titta på kvinnornas situation på företaget eftersom deras arbete och arbetsvillkor inte varit särskilt uppmärksammas i tidigare skrifter om företaget. Valet av genusperspektiv i undersökningen av Bok-Öbergs berodde både på mitt personliga intresse, som också delades av Mats. För min del berodde också på att vi diskuterat genusperspektivet både inom Samdok och poolen för Tillverkning. För Mats del var det aktuellt eftersom genusperspektivet också betonats i undervisningen i Historia vid högskolan.

Vi försökte också titta på undersökningen ur ett socialt perspektiv genom att titta på företags och de fackliga organisationernas sociala ambitioner och åtaganden.

Förutom dessa båda uttalade perspektiv kan man också se att frågeställningar kring marknad och globalisering har tagits upp i undersökningen. Inom poolen för Tillverkning hade vi vid den här tiden diskuterat just globalisering och globaliseringsprocesser på våra möten. I fallet Bok-Öbergs i Eskilstuna fick jag nu se prov på globaliseringens dramatiska konsekvenser när det multinationella företaget ESSELTE av ekonomiska skäl valde att flytta tillverkningen av spelkort till ett annat land. Efter den diskussion som förts i poolen på temat, och den vikt vi inom poolen lade på att få med detta perspektiv i våra undersökningar, så var det naturligt för mig att fokusera på just globaliseringsfrågor i mina intervjuer.

En annan förändring som man kan se över tiden är att man går från övergripande, breda undersökningar av samtiden så som den ser ut just vid undersökningstillfället till mer ”smala” undersökningar med längre tidsperspektiv.

Både i undersökningen av GAB-GENSE och Bok-Öbergs kan man skimta en negativ syn på själva industriarbetet och på industrins framtid i rapporterna. Däremot man verkar ha en mer positiv inställning till den lokala industrin i smides- och gjuteridokumentationen och Lundhs metallfabrik.

Samtidsdebattens betydelse

I början av 1980-talet hade lågkonjunkturen fått fäste i Eskilstuna. Identiteten som industristad började bli naggad i kanten och man började tala om det postindustriella samhället, både som ett hot och en räddning. I tidningen FOLKET pågick artikelserien ”Från Smestad till krisstad” från januari 1983 till april 1984. Journalisten Bjarne Moelv berättade i artikelserien om stadens stolta industrihistoria. Men han tog också upp den oro upp som fanns i staden för eskilstunaindustrins

och därmed hela stadens framtid. Den en gång så blomstrande industrin var ett minne blott när företag efter företag antingen lades ned eller flyttade tillverkningsen eller åtminstone huvudkontoret till annan ort. Artikelserien avslutades med frågor till lokala politiker och företagsledare om vad som är karaktäristiskt för eskilstunaindustrin och om stadens möjligheter att åter bli vad det var under sin storhetstid. Dessutom frågade man vad det faktum att många företag nu har ”utombys” ägare innebär för företagen och kommunen.

Det här är frågeställningar som man sedan kan känna igen i till exempel undersökningen av GAB-GENSE och flera andra, senare undersökningar som har gjorts vid Eskilstuna museer. Intresset för Eskilstunas industrihistoria var inte bara något politikerna och museitjänstemännen odlade utan det verkar som att det var något som delades (och delas) av många eskilstunabor. Den här diskussionen om, och intresset för, industristaden Eskilstuna har naturligtvis påverkat Eskilstuna museer, både i den allmänna inriktningen mot industrihistoria och i de frågeställningar som tagits upp i dokumentationerna.

Men framför allt så fungerade det stora intresset för Eskilstunas industrihistoria och framtid som ett startskott för många av de samtida undersökningar som genomförts vid Eskilstuna museer. Det var inte bara de gamla anrika industrierna som försvann utan också gamla yrkeskunskaper och traditioner. I de industrier som fanns kvar förändrades yrkeskåren, arbetsplatserna blev allt mer robotiserade och datastyrda. Det här var bakgrunden till att många ville göra något för att bevara denna epok för framtiden på samma sätt som Hazelius en gång ville bevara det gamla jordbrukssamhället för framtiden.

Kåre Widén var en av dem som arbetade med dokumentationen av Tunafors industrier 1993–95. Han uttrycker det såhär: ”Det är klart man såg ju då, jag menar den där tiden då började ju den moderna tillverkningsprocessen slå igenom på allvar. Många gamla yrkesgubbar slutade och fick sluta och då tänkte man att här kommer mycket utav gammal yrkeskunskap att försvinna därför att dom produktionsmetoderna kommer inte att finnas kvar. Det diskuterades ju allmänt, det skrevs i tidningar, man snackade om det på radio och TV, det är klart som sjuttisningen att sånt där påverkar.”

Man kan ju också säga att samtidens debatt och aktuella vetenskapliga teorier ofta påverkat de perspektiv och frågeställningar man valt att använda sig av i olika undersökningar. Ulrika Hagren var som jag tidigare nämnt påverkad av samtida teorier om arbetets deklassificering i GAB-GENSE undersökningen från 1987 och jag själv var mycket påverkad av samhällsdebatten om genus och globalisering i min undersökning av Bok-Öbergs 1999.

Den enskilde museitjänstemannens roll

Något som också framkommit tydligt är att valet av både undersökningsområde och inriktning på undersökningen beror mycket på vem det är som genomför undersökningen och vem som har

ansvaret för verksamheten. När Eva Alström var museichef övertygade hon kultur- och fritidsnämnden om att avsätta medel i budgeten för att genomföra en samtidsundersökning av företaget GAB-GENSE. Hennes intresse för samtidsundersökningar och det faktum att hon satt i Samdokrådets styrelse i kombination med hennes position som museichef gjorde att hon kunde se till att Eskilstuna museer genomförde sin första samtidsundersökning av GAB-GENSE 1987.

De museitjänstemän som har arbetat med undersökningarna har också de påverkat innehållet och resultatet i dokumentationerna. Ulrika Hagren uppger själv i rapporten till Samdok att hon varit mycket påverkad av den marxistiska Göteborgsetnologin som hon läst mycket av under studietiden. Hon uppger i rapporten att Michael Foucaults tankar om institutionalisering av fabriksarbete, och Jürgen Habermans uppdelning i handens och tankens arbete som analysmodell för industrialismens arbete, har legat till grund för hennes urval av de tre definierade problemområdena i undersökningen av GAB-GENSE, nämligen; miljö, process och förhållanden.

Någon gång kan man också skymta Ulrikas ideologiska inställning i rapporten. I avsnitt 4. om Pressverkstaden och underrubriken Arbetets innehåll (s.33) står att läsa: ”Inte heller tycks någon reagera på den lyxkonsumtion av varor som silverbestick utgör.”

Som jag nämnde tidigare präglades de två stora undersökningarna som genomfördes under den tid Kjell Nordeman var intendent på föremålsavdelningen av hans stora intresse för teknik. Dessutom påverkades de säkerligen också både till form och innehåll av att de genomfördes i form av ALU-projekt. Kjell Nordeman tog på sig det övergripande ansvaret för projektet och en av de arbetslösa, Rudolf Grobheiser, utsågs som handledare.

Rudolf hade sin bakgrund i Eskilstunas smidesindustri. Han tyckte att projektet verkade spännande och var mycket intresserad av ämnet. Men han hade ingen erfarenhet av att göra dokumentationer eller av museiarbete sedan tidigare. Sammanlagt var det cirka ett femtontal personer som deltog i projektet och inte heller de hade någon särskild utbildning för eller erfarenhet av att göra dokumentationer. Många av dem hade dock erfarenhet av industriarbete. Enligt Rudolf var det enda krav som ställdes på dem att man skulle kunna uttrycka sig i skrift.¹³

Dokumentationen bygger till stor del på intervjuer, oftast med ägaren eftersom de frågor som ställs ofta är av företagsekonomisk karaktär och enklast besvarades av honom. De som intervjuade följde en fastställd frågelista som Rudolf Grobheiser ställde samman med hjälp av Kjell Nordeman. Tanken var att med den här listan i handen skulle alla som var med i projektet kunna göra intervjuer med representanter från de olika företagen.

De som gjorde undersökningen hade sin arbetslokal på filträffen i Vilsta och de hade mycket liten kontakt med övrig personal på Eskilstuna museer. Ungefär varannan vecka träffades gruppen och Kjell för att stämma av och se hur långt de kommit. Jag kan tänka mig att bristen på förank-

¹³ Intervju med Rudolf Grobheiser

ring i museernas verksamhet har gjort att man har haft svårt att förstå hur materialet ska användas. Detta i sin tur måste ha förstärkt känslan av att vara helt styrd av den fastställda frågelistan. Man har antagligen inte haft möjlighet att själv påverka inriktningen på vare sig intervju eller dokumentationen i helhet. Och inte heller fanns det någon möjlighet för dem att på något sätt själva problematisera ämnet.

Just det faktum att Kjell Nordeman lät människor utan erfarenhet av, eller utbildning för, dokumentationsverksamhet utföra dokumentationer skapade en del konflikter inom museerna. Kjell tyckte att det fanns en förtjänst med att få arbetet utfört, även om de som utförde dem inte hade en akademisk bakgrund. Han tror att resultatet hade blivit annorlunda om det varit etnologer eller etnologistuderande som utfört dokumentationen, men han vill inte säga att han tror att det hade blivit bättre. Han tar Rudolf som exempel. Rudolf har ju ett tekniskt kunnande som många museitjänstemän saknar.¹⁴ Detta argument återkommer när jag intervjuar Kåre Widén som var handledare för Tunafors dokumentationen några år tidigare. Han tyckte att han själv, som inte hade någon utbildning i museiämnena, ändå var mer lämpad att göra industridokumentationer än många av de akademiskt utbildade på museerna, eftersom han ”kunde industrin.” För honom var det viktigt att kunna prata ”det språk som verkstadsfolket har.” Han tror till och med att det är en förutsättning för att man ska kunna göra undersökningar.¹⁵

Slutligen så har även jag själv präglat undersökningarna med min bakgrund som etnolog och kanske också med min okunskap i tekniska frågor. Jag insåg att snart att jag inte kunde göra den typ av tekniska dokumentationer som min företrädare Kjell har gjort utan att jag måste göra det jag själv behärskar och är intresserad av. Därför har tonvikten i mina undersökningar legat på människan i produktionsprocessen, även om jag också försökt förklara det tekniska så gott jag kunnat. Man kan säga att jag på många sätt fört tillbaka undersökningarnas fokus till människan, arbetaren, tillbaka till samma fokus som gällde för Ulrikas undersökning av GAB-GENSE 1987.

Att vi har valt att tillämpa genusperspektiv på Bok-Öbergs undersökningen är även det till viss del ett resultat av både mitt och Mats personliga intresse för genusfrågor. Även intresset för sociala förhållanden på arbetsplatsen och för frågeställningarna om globalisering speglar mitt intresse för dessa frågor.

Kanske gör bristen på styrdokument och ledning för dokumentationsverksamheten att de enskilda museitjänstemännen vid Eskilstuna museer har kunnat styra vilka undersökningar som ska göras och hur de ska göras, i högre grad än museitjänstemän vid andra museer.

Avslutningsvis kan man dock konstatera att trots denna frihet för den enskilde tjänstemannen så har Samdok och traditionella uppfattningar om Eskilstunas industrihistoria ändå i hög grad styrt de undersökningar som genomförts.

¹⁴ Intervju med Kjell Nordeman

¹⁵ Intervju med Kåre Widén

Källor

Skriftliga rapporter

Dokumentation av GAB-GENSE. Rapport till Samdok 1988.

Man spelar helst med gamla bekanta 1999 (Bok-Öbergs)

Film

Lundhs metallfabrik 1999.

Tidningsartiklar

Serien "Från smestad till kristad" från 18 januari 1983 och drygt ett år framåt

Skriftliga dokument

Sammanträdesprotokoll för Eskilstuna museers tjänstemannagrupp 1994-02-26

Visioner och mål för kultur och fritidsnämnden i Eskilstuna 2001

Förslag till handlingsprogram 1993-12-16. Eskilstuna museer

Tackbrev till företagare smides- och gjuteridokumentationen, odaterat

Introduktionsblad till anställda på GAB-GENSE odaterat

Intervjuer

Kåre Widén 2001-10-24

Rudolf Grubheiser 2001-10-24

Kjell Nordeman 2001-10-08

Telefonsamtal med

Eva Alström 2001-10-09

Svar på frågor från Carin via e-post:

Lena Bergils 2001-10-10, samt 2001-11-22

Ulrika Hagren 2001-10-15

Eva Alström 2001-11-23

Sammanställning av samtidsinriktade dokumentationer utförda vid Eskilstuna museer 1987–2000

GAB-GENSE 1987–88

Eskilstuna museer genomförde en samtidsdokumentation av GAB-GENSE från november 1987 fram till mars 1988. Man ville göra dokumentationen på ett företag som var stort och som hade ”Eskilstunaträdion” och valet föll då på besticktillverkarna GAB-GENSE. I materialet finns (eller ska finnas) anteckningar från ca 100 intervjuer på 240 sidor samt 900 svart-vita fotografier. Både intervjumaterial och fotografier är sekretessbelagda. De föremål som samlats in i samband med undersökningen beräknas till ca 175 st.

Undersökningen genomfördes av etnologen Ulrika Hagren. Fotograf var Stellan Wiberg. En del av detta material har legat till grund för utställningen BESTICK 1988.

Tunafors fabriker 1993–95

Dokumentation av de olika företag som fanns i Tunafors fabrikslokaler 1994 i samband med att samtliga företag då avhystes från lokalerna som skulle byggas om till bostäder.

Dokumentationerna består främst i att man intervjuat ägaren till företaget och fotograferat verksamhet, produkter och lokaler. Utifrån fakta från intervjun har man gjort en kortfattad skriftlig sammanställning. Företagens verksamhet och ägarförhållanden beskrivs, både de historiska och nuläget. I de flesta fall är intervjuerna utskrivna. Inga föremål har samlats in.

Materialet finns i pärmar i Eskilstuna museers arkiv.

Intervjuer och insamling av övriga fakta genomfördes som ett arbetsmarknadsprojekt (ALU) av arbetslösa. Handledare var Kåre Widén på kommunens arbetsmarknadsavdelning och projektledare var Kjell Nordeman, 1:e antikvarie vid Eskilstuna museer.

I dokumentationen ingick följande företag:

Atlas storköksinredning: Kort sammanställning av, inga foton

El-lindringar AB: Utskriven intervju, sammanställning, fotografier

Eskilstuna Automation AB: Sammanställning byggd på frågelista, fotografier

Eskilstuna Kylarverkstad: Sammanställning, fotografier

Eskilstuna stämpelfabrik AB: Intervju utskrivna för hand, sammanställning, fotografier.

ETAB Industriautomation: Utskriven intervju, sammanställning, fotografier

Finsnickarna HB: Utskriven intervju, sammanställning, fotografier

GPs bilservice: Sammanställning, fotografier

Hellbergs, J A, Knivfabrik: Två utskrivna intervjuer, fotostatkopior på äldre bilder, artiklar mm, fotografier.

Knivsmeden HB: Intervju utskrivna för hand, sammanställning, fotografier.

Kromteknik AB: Utskrivna intervju, sammanställning, fotografier.

Larsson, Bröderna, Slip & Metall AB: Intervju utskrivna för hand, sammanställning, fotografier.

Lindholms verktyg AB: sammanställning, fotografier.

Material clearing: Kort sammanställning, inga foton

Nordangården, Eskilstuna dagcenterverksamhet: sammanställning, fotografier

Olsson, Bröderna (galvaniseringsfabrik): sammanställning, fotografier

On Stage produktion: Kort sammanställning

Ormexpo: Kort sammanställning

Schullström, Nils, AB: Kort sammanställning, broschyr, foto av entrén.

Stålgravyr: Sammanställning, fotografier

Södermanlands energiförening: Intervju utskrivna för hand, sammanställning, fotografier

Trä & Metallmodeller i Eskilstuna AB: Utskrivna intervju, fotografier och sammanställning.

Öbergs kirurgiska instrumentverkstad: Utskrivna intervju, sammanställning, fotografier.

Smides och gjuteridokumentationen 1995–97

Samtliga smides och gjuteriföretag i Eskilstuna verksamma 1995–97 har besökts och snabbdokumenterats. Dessa dokumentationer bygger i första hand på intervjuer med företagets ägare och i få fall intervjuer med anställda samt insamling av faktamaterial som olika typer av företagshistorik. Ofta finns fotografier från företaget, motiven har framför allt varit maskiner och fabrikslokaler.

Intervjuerna är oftast utskrivna. I vissa fall har äldre fotografier och/eller broschyrer samlats in i samband med dokumentationerna. De flesta företag är fotograferade, som regel är det olika arbetsmoment som fotograferats.

Intervjuer och insamling av övriga fakta genomfördes av arbetslösa inom ett arbetsmarknadsprojekt (ALU). Handledare var Rudi Grobheiser på kommunens arbetsmarknadsavdelning och projektledare var Kjell Nordeman, 1:e antikvarie vid Eskilstuna museer.

Följande företag har ingått i dokumentationen:

Almas AB; sammanställning av fakta baserad på intervju/samtal med företagsägaren.

AGE Metall: Kort sammanställning av fakta, fotografier och broschyr

BCA Gjuteri: Kort sammanställning av fakta, utskrift av två intervjuer

EBÖ: Kort sammanställning av fakta, utskrift av intervju av anställd, kopia av tidningsartikel

Barva Hejarsmide AB, kort sammanställning av fakta, en utskriven intervju med ägaren.

11 fotografier på olika arbetsmoment på verkstadsgolvet finns

Bergasmén K. G. Larsson, sammanställning av fakta utifrån intervju med ägaren. Intervjun finns utskriven. Tidningsartikel. Tre porträttbilder/bilder från en brand av Eskilstuna-kurirens fotograf samt fem bilder från den nya fabriken finns.

Cirkel-industri Amnebratt, Kort sammanställning av fakta om företaget. Utskriven intervju med ägaren. Katalog. Tre bilder på maskiner.

C. I. Fall, Kort sammanställning av fakta. Utskriven intervju med ägaren. En intervju med en arbetare. Kopierad företagshistorik. Broschyrer. Reprofotade äldre fotografier från företagets historia. 3 bilder på ledningen. 2 på fastigheten. 2 personalbilder, 1 reklambild, 47 bilder från olika typer av verksamhet på företaget med kort förklarande text av typ *sandblästring* till bilderna.

Eskilstuna All Smide, kort sammanställning av fakta, intervju med ägaren. Tre bilder från verkstadsgolvet.

GENSE AB Kort sammanställning av fakta byggd på företagets historik och intervju med förman på verktygsavdelningen. Kopia från företagshistorik. Modern katalog.

Gillberga smide, kort sammanställning av fakta byggd på intervju med ägaren och förre ägaren. Intervjuerna är utskrivna. Sex bilder på maskiner.

Gjuteribolaget AB: Sammanställning av fakta, utskrift av intervju, kopia från bok, fotografier.

Hackås precisionsgjuteri; sammanställning av fakta utifrån intervju med försäljningschefen på företaget.

J. BYAB svetsmek. Verkstad, kort sammanställning av fakta byggd på intervju av ägaren.

K H Svets och Smide, kort sammanställning av fakta byggd på intervju med ägaren.

Karlströms metallgjuteri: Sammanställning, utskrift av intervju, fotografier.

Lundins smides och mekaniska verkstad AB, kort sammanställning av fakta byggd på intervju med ägaren.

AB Lundkvist och Karlsson svets & smidesmekaniska verkstad, kort sammanställning, utskriven intervju med ägaren. 4 foton på maskiner

Meplako: broschyr,

Nyzells metallgjuteri

OJOP (Osvald Jonsson) Kort sammanställning. Utskriven intervju med ägaren. 5 bilder på maskiner.

Rogers aluminiumgjuteri

Sedenborgs, kort sammanställning av fakta baserat på intervju med ägaren.

Stille AB; broschyrer och kataloger, sammanställning av fakta som bygger på intervju med ägaren. Utskrift av intervjun. Utdrag ur en bok där ett kapitel berör Stille. 5 nytagna fotografier.

THISAB; kort sammanställning av fakta byggd på intervju med ägarna. Intervjun är utskrivnen. Två broschyrer. 7 bilder på maskiner, 2 interiör, en exteriör

Tors hammare; Kort sammanställning av fakta utifrån intervju med en man på Tors hammare samt företagets egen historik.tidningsartikel. 4 bilder på maskiner. Broschyrer.

Tunaverken JP Fälgar; kort sammanställning av fakta från intervju med företagets ägare.

Varnäsföretagen/Bröderna Söderbergs metallgjuteri, tre intervjuer varav två utskrivna. Kopior av företagshistorik, en från 1940 och en från 1955. Kopior ur böcker där företaget nämns samt tidningsartiklar.. Broschyr från företaget. Kopior av äldre broschyrer och annonser. Kopia på katalog/priskurant från 1944. Tre nytagna fotografier

ÖW Bolagen; kort sammanställning av fakta byggd på intervju med företagets ägare.

Skogstorps kraftstation 1998

I samband med att högspänningsundercentralen från 1908 i Skogstorp stängdes av och att museerna valde att införliva den i samlingarna gjordes en dokumentation av kraftstationen och arbetet där. Dokumentationen är både historisk och nutida, och den har också vissa inslag av mer teknisk beskrivning av kraftstationen.

Dokumentationen består av foton, nya och insamlade gamla, 3 intervjuer och annat faktamaterial. Arbetet resulterade i en rapport i oktober 1998.

Carin Andersson, Eskilstuna museer, samlade in fakta, intervjuade och skrev rapporten.

Rolf Hjalmarsson, Eskilstuna museer, fotograferade.

Lundhs metallfabrik/Conny Larsson, Eklöfs metalltryckeri 1999

Samtidsdokumentation av Lundhs metallfabrik 1999. Lundhs är ett litet företag i metallbranschen (kastrullbranschen) och på så sätt typiskt för Eskilstuna både historiskt och idag. Företaget samarbetar dessutom med Conny Larsson som på ett mer hantverksmässigt sätt trycker delar av kaffepannorna i sin trycksvarv på Rademachersmedjorna.

Dokumentationen består av nytagna fotografier samt insamlade äldre fotografier, 6 intervjuer, kopior av arkivmaterial och insamling av broschyrmaterial. Dessutom filmades tillverkningen av kastruller och kaffepannor. Ett mindre antal föremål samlades in.

En redigerad film blev klar år 2000 och visas nu i utställningen "Mellan sjöarna" i Faktorimuseet.

Carin Andersson vid Eskilstuna museer intervjuade, samlade in material och sammanställde.

Rolf Hjalmarsson, Eskilstuna museer fotograferade och Mats Andersson, Duveholmsskolan Katrineholm, filmade.

Bok-Öbergs i Eskilstuna 1999

I samband med att de sista delarna av tillverkningen på Bok-Öbergs/Esselte AB i Eskilstuna dels flyttades till Belgien och såldes till Nässjö gjordes en dokumentation av företaget och arbetet där. Stora delar av dokumentationen är historiskt inriktad men den del som berör själva flytten är samtida.

Dokumentationen består av 10 intervjuer med anställda och f.d. anställda på Bok-Öbergs. Äldre och nya fotografier, insamlade föremål samt annat faktamaterial.

Arbetet resulterade i en rapport; *Man spelar helst med gamla bekanta*.

Mats Andersson, Eskilstuna museer, samlade fakta ur historiska källor och sammanställde den historiska delen av rapporten. Carin Andersson, Eskilstuna museer intervjuade, samlade övriga fakta och stod för den nutida delen av rapporten.

Mode Elsie 1998

Dokumentation av en modeaffär och en modist i Eskilstuna.

Dokumentationen genomfördes i samband med att en hattaffär som startades 1934 på Köpmangatan lades ned 1997. Materialet är till stora delar historiskt, men berättar också om de nutida villkoren för den kvinna som tog över butiken efter Elsie.

Dokumentationen består av 5 intervjuer, insamlade äldre fotografier, insamlade föremål och annat faktamaterial. Arbetet resulterade i en rapport 2001.

Carin Andersson, Eskilstuna museer, genomförde dokumentationen.

Fristående små företagsdokumentationer

Ornamentik: Företagsdokumentation av företaget Ornamentik 4 intervjuer på band. Ej utskrivna. Skriftlig sammanställning av fakta. Broschyrer. 1990-talet.

NIKE: Ett föredrag av en av företagets först anställda. Vem det är framgår ej. Ett kassettband finns märkt NIKE. 1990-talet.

RUSTAB: Intervjuutskrift, sammanställning, fotografier. 1990-talet.

C I Fall. Eskilstunas sista hejarsmed videofilmas i arbete. 1990-talet.

Torshälla konfektyr videofilmning, viss föremålsinsamling. 1990-talet.